

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Казахский национальный университет имени аль-Фараби
Al-Farabi Kazakh National University

**«ФИЛОЛОГИЯ, ЛИНГВОДИДАКТИКА ЖӘНЕ
АУДАРМАТАНУ: ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ»**

атты I Халықаралық ғылыми және
оқу-әдістемелік конференциясының материалдар жинағы
04 ақпан 2015

Сборник материалов
I Международной научной и учебно-методической конференции

**«ФИЛОЛОГИЯ, ЛИНГВОДИДАКТИКА
И ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ
ВОПРОСЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ»**

04 февраля, 2016

Materials of The I International
Scientific and Teaching-Methodical Conference

**«PHILOLOGY, LINGUODIDACTICS AND
TRANSLATION STUDIES: TOPICAL ISSUES
AND DEVELOPMENT TENDENCIES»**

04 February, 2016

СО Д Е Р Ж А Н И Е

ДОКЛАДЫ ПЛЕНАРНОГО ЗАСЕДАНИЯ

Какильбаева Э.Т., Сабитова З.К.	
<i>Гипертекстовое пространство творчества Олжаса Сулейменова</i>	6
Эминэ Карабаджак Кюндэм	
<i>Варианты басни «Ворона и лисица» в разных культурах</i>	9
Жаксылыков А. Ж.	
<i>Методические аспекты изучения поэзии жырау</i>	12
Ашимханова С.А.	
<i>Шекспировский образ угаданный «памятью и воображением»</i>	17
Дабылтаева Р.Е.	
<i>Информационные основы межкультурной коммуникативной деятельности студентов</i>	23

СЕКЦИЯ 1

ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ И ПЕРЕВОДЧИКОВ

Abdikadyrova Zh.B., Abdrayev N.K., Turgenbay A.A.	
<i>Audio lingual method in foreign language teaching: pros and cons</i>	30
Абдурақын Н., Шәріпқазыұлы Н.	
<i>Келешек аудармашыларды кәсіби дайындаудың теориясы мен әдісі</i>	33
Абдығалиева Н.Н.	
<i>Тілдік ЖОО болашақ шетел тілі мұғалімінің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру маңыздылығының ғылыми - педагогикалық ерекшеліктерінің әдістемелік мазмұн</i>	36
Айтмуханбетова А.С.	
<i>Методика обучения универсальной переводческой скорописи</i>	39
Акшолокова А.Ж., Рскелдиева Д.Б., Кенжекканова К.К.	
<i>Сөзді дұрыс дыбыстауға арналған әдістемелік ұсыныстар</i>	43
Алдашева К.С. Набидуллин А.С.	
<i>Тілді оқытудың жобалау әдісі және оның қазақ тіліндегі жаңа сөздерді меңгертудегі рөлі</i>	45
Баймуратова И.А., Исабаева Б.К.	
<i>Шетел тілін оқыту мақсатында ағылшын тілі мен қазақ тілінің морфологиялық жүйесіне салытыра талдау</i>	50
Бекмұхамедова Б.	
<i>Диалог– мемлекеттік тілді үйретудің бір формасы</i>	53
Жүнісова Ж.Х.	
<i>Оқу үрдісінде тұлғаға бағытталған әдісті математикалық пәндерде қолдану</i>	56
Исмаилова Ф.Е., Розиева Д.С.	
<i>Әлемдік әдебиет контексіндегі балалар тақырыптары</i>	58
Кадикова С.И.	
<i>Интегративный подход в обучении японскому языку</i>	63
Қазыбек Г.Қ.	
<i>Лидия Степанованың аудармашылық шеберлігін оқыту жолдары</i>	65
Қаратаева Ж.Б.	
<i>Тілдік жосары оқу орындарындағы болашақ мамандарды кәсіби даярлаудағы аутенттік материалдарды қолданудың өзектілігі</i>	69
Kolesnikova T.P., Valieva A.K.	
<i>Linguacultural studies as an aspect in teaching a foreign languages</i>	74
Konyrbekova T.O., Shakenova V.B.	
<i>Teaching speaking: activities to promote speaking</i>	75
Lomachenko N.L., Sabyrbayeva N.K.	
<i>Teaching reading and cultural understanding</i>	80
Madiyeva D.B., Shakenova V.B., Dosanova A.M.	
<i>Innovative method of teaching English at universities</i>	82
Мақатаева Ш.М.	
<i>Обучение французскому языку: коммуникативный подход</i>	86
Мұхамеджанова Г.	
<i>Оқушының лингвомәдени құзыреттілігін қалыптастыру</i>	91
Sarsenova A.M.	
<i>Preparing English language teachers for the globalized world</i>	94
Таева Р.М., Оразбекова И.Г., Алимбаева А.Т.	
<i>Параллельный корпус в обучении фразовым глаголам</i>	97
Худайбердина Д.А., Алмабаев Г.Б.	
<i>Речевое и неречевое поведение учителя на начальном этапе обучения иностранного языка в неязыковых вузах</i>	100

6. Исмагулова С.К. Метод проектов: содержание, проблемы, перспективы. О сущности методы проектов и типологии проектов. / Творческая педагогика, 2012, №4, - 48-64 стр.
7. Абдиева Ш. Жобалау әдісін қолдану арқылы студенттердің тіл үйренуге деген белсенділігі мен қызығушылығын арттыру. / <http://mtdi.kz/oku-adisteme/orys-auditoriasy/539-jobalau-adisin-koldanu>
8. Жакулина И.В. Проблема, цель и задачи исследования. / http://zhakulina20090612.blogspot.com/2009/10/blog-post_23.html

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ МАҚСАТЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІ МЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ MORFOLOGIAЛЫҚ ЖҮЙЕСІНЕ САЛЫСТЫРА ТАЛДАУ

Баймуратова И.А., Исабаева Б.Қ.

Қазақстан, Алматы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Тірек сөздер: морфология, типологиялық салыстыру, айырмашылық, грамматикалық категория

Күрделілігі жағынан көп жақты тілдік структурадың бірі морфология болып табылады. Тілдің бұл бөлімі сөздің құрылымы, формасы, оның өзгерісі, грамматикалық мағынаны білдіру тәсілдері, сондай –ақ сөздің белгілі бір сөз табына жатқызу сияқты мәселерін қарастырады. Ал осы құбылыстар әртүрлі тілде әр тілдің тілдік заңдылықтарына қарай әртүрлі. Бір тілді екінші бір тілмен салыстыра қарастыру және грамматикалық категорияларға талдау жасау үшін олардың салыстыруға келетін жекелеген жүйесін табуды қажет етеді. Ағылшын тілі морфологиясында сан алуан тілдік бірліктер бар. Мысалы, ағылшын тілінде тек өзіне ғана тән бірнеше белгілері арқылы ажыратылатын күрделі шақ формалары бар, ал қазақ тілінде оған қарағанда шақ формалары қарапайым түрде болады. Яғни тілдің бұл құбылысы екі тілде салыстыруға келмейді. Ал типологиялық салыстыру тәсілі тілдердегі сәйкес келетін жақтары болуын талап етеді. Енді осыдан келіп тілдің морфологиялық деңгейінде типологиялық салыстыру жасау үшін қандай белгілерге жүгінуге болады деген сұрақ туындайды. Осы тұрғыда ағылшын тілі мен қазақ тіліндегі көпше түр категориясын салыстырмалауға болады. Яғни, салыстыруға алынатын жұмсалымдағы тілдік құбылыстар. Бұл тілдік категорияның екі тілдегі жалпы белгілері бар, өйткені екі тілде де көпше түрді білдіретін категория, ал осы бір құбылыстың екі тілде формалары әртүрлі, бір - бірінен ажыратылатын тек әр қайсысының өзіне тән белгілері бар. Мұнда жалпы екі тілге тән жалпы тілдік белгілер мен әр тілдегі жекелеген белгілері, ерекшеліктері бар. Типологиялық салыстыру жасай отырып талдау морфологияның грамматикалық категорияларын мазмұндық құрылымын терең аша түседі. Ал ағылшын тілі мен қазақ тілінің морфологиялық жүйесіндегі айырмашылық мәселесіне келсек, бұл екі тіл тілдердің классификациясында екі тіл тобына жатады. Тағы бір ескере кететін жәйт, ағылшын тіліне қарағанда қазақ тілінің морфологиялық жүйесі өте бай. Мысалы, ағылшын тілінде бір сөз сол өзінің түбір түрінде тұрып, сөйлем ішіндегі орнына қарай бірнеше грамматикалық форманың қызметін атқарады. Ал қазақ тілінде сөйлемнің қай мүшесінің қызметін атқаратынына қарай белгілі формаға ие болады, яғни жұрнақ жалғанады. Мұны қазақ тілінің инфлективті тілге жататындығымен түсіндіруге болады. Мысалы, бір ғана “pen” деген сөз сол бастапқы формасында әртүрлі сөйлемде әртүрлі сөйлем мүшесі болады. The pen is on the table. (Қалам үстелдің үстінде). He took his pen. (Ол қаламын алды). Put the pen on the table. (Қаламды үстелдің үстіне қой). He stood with his pen. (Ол қаламын ұстап тұрды). He looked at the pen. (Ол қаламына қарады). Осы келтірілген мысалдардан байқағанымыздай, осы сөйлемдердегі “pen” сөзіне қазақ тілінде әртүрлі сөйлемдерде оның сөйлемдегі атқаратын әртүрлі қызметіне қарай әртүрлі жұрнақ жалғанып тұр. Ал кей жағдайда қазақ тіліндегі түбір сөз әртүрлі сөз табына жатса да, сол түбір күйінде қалады. Енді екі тілдің морфологиялық структурасының арасындағы айырмашылықты анықтау үшін екі тілдің морфологиялық жүйесіне салыстыра талдау жасап көрейік. Кез келген тілдегі морфологияның негізгі объектісі сөз таптарын қарастырайық. Екі тілдің морфологиялық синтаксистік

айырмашылығына қарамастан сөз таптарының құрамы жағынан ұқсас. Дегенмен осы екі тілдің сөз таптарының ұқсастығына қарамастан, оларды тереңірек қарастырсақ, олардың арасындағы айтарлықтай айырмашылыққа көз жеткізуге болады. Бұл айырмашылықтар грамматикалық құрамы және олардың білдіретін тәсілдерінің арасындағы айырмашылықпен түсіндіруге болады. Зат есімнің қазақ тілінде үш грамматикалық категориясы бар: септік жалғау, түр категориясы, тәуелдік жалғау категориясы бар. Олар морфологиялық формалар арқылы жасалады. Ал ағылшын тілінде зат есімнің екі грамматикалық категориясы бар: 1) түр категориясы (көпше, жекеше); 2) детерминативті категория, яғни белгілі және белгісіз артикль арқылы білдіріледі. Ағылшын тілінде сын есім сөз табы қазақ тіліне ұқсас, себебі, екі тілде де түр, септік немесе рай категориялары жағынан өзі анықтайтын зат есіммен қиылыспайды, яғни бұл жағынан ағылшын тілі агглютинативті тілдерге ұқсас. Етістіктің ағылшын тілінде мынадай үш түрлі категориялары бар: 1) шақ категориясы: осы шақ, өткен шақ, келер шақ алты түрлі морфологиялық формалар арқылы жасалады. 2) рай категориясы: ашық рай, бұйрық рай, қалау рай (қалау райдың екі түрі бар), болжалды және шартты рай). 3) етіс категориясы ырық етіс, ырықсыз етіс формалары арқылы жасалады. 4) түр категориясының жалпы және созылмалы екі түрі бар. 5) уақытқа, мерзімге қатысты перфект формасы арқылы берілетін категория. 6) осы шақтағы үшінші жақ жекеше жақ категориясы (e) s жұрнағы арқылы жасалады және нольдік формадағы басқа жақтар. 7) түр категориясы жекеше және көпше болып екіге бөлінеді. Енді осы екі тілдегі грамматикалық категорияларға салыстыра талдау жасап көрейік.

Септік жалғау категориясы бір заттың екінші затқа, құбылысқа қатысын білдіреді. Бұл категория септік жалғаулары арқылы жасалады, яғни түбір сөзге белгілі бір септік жалғауының жалғануы арқылы жасалады, яғни сөздер септік жалғауына септеледі. Септік жалғауының саны да екі тілде екі түрлі. Бұл құбылысты екі тілдің морфологиялық жүйесіндегі айырмашылықтармен түсіндіруге болады. Өйткені септік жалғауының болу, болмауы екі тілде шылау категориясының екі түрлі дамуына, жұмсалымына байланысты деуге болады. Ағылшын тілінде септік жалғауы шектеулі де, ал оның қызметін шылаулар атқарады, яғни олардың морфологиялық формалары жоқ. Ал қазақ тілінде септік жалғауының жеті түрі бар: атау, ілік, табыс, барыс, жатыс, шығыс, көмектес септіктері. Өр септік жалғауының білдіретін мағынасын қарастырсақ, оның күрделі екендігін білеміз. Қазақ тіліндегі зат есімнің септік категориясы қазақ тілін үйренушілер үшін біраз қиындық туғызатын категория болып табылады. Өр септіктің түрі негізгі мағынаны және жанама мағынаны білдіреді. Осындай жанама мағыналығының бірі затқа қатыстылықты білдіруі болып табылады. Өйткені септік жалғау категориясы зат есімді басқа сөз табынан ажырататын, яғни тек зат есімге ғана тән тілдік категория. Екінше оның атқаратын қызметі - түрді білдіруі, яғни жекеше, көпше түрде келуі; ал үшінші жанама мағынасы тәуелденуге қатысты болуына байланысты болып табылады. Осыдан септік жалғауының қазақ тілінде бірнеше мағынаны білдіретінін байқаймыз. Ал ағылшын тіліндегі септік жалғау категориясы жөнінде бір жақты пікір жоқ және септік жалғауының саны жағынан да бір ұдай көзқарас жоқ. Қазіргі ағылшын тілінде зат есімге қатысты септік жалғаулықтары жоқ. Зат есімге қатысты жаңа грамматикалық категория, яғни “s” формасы арқылы жасалатын меншік категориясы бар. Ал жіктеу есімдіктеріне қатысты екі септік бар: атау және табыс септігі. Бұл септіктер затқа, түрге және бағытқа қатысты мағынаны білдіреді. Осы екі тілдегі септік жалғаулығын салыстыра қарастырғанда мынадай тұжырым жасауға болады: 1. Ағылшын тілінде зат есімнің септік жалғау категориясы жоқ, жіктеу есімдігінің екі септігі бар. 2. Зат есімнің басқа сөз табымен қандай да бір қиылысу формалары жоқ. 3. ‘s’ формасы арқылы жасалатын меншік категориясы бар. 4. Меншік категориясының ‘s’ жұрнағы арқылы тірі заттардың тобына жататындығы анықталады.

Түр категориясы. Ағылшын тілінде де, қазақ тілінде де түр категориясы бар. Бұл категория заттың сандық шамасын білдіреді және ол екі тілде де белгілі бір морфологиялық формалар арқылы жасалады. Жалпы түр категориясы заттың санын білдіретіндіктен, зат есімге қатысты қолданылады, жеке мағынаны білдіргенде жұрнақ арқылы беріледі. Ағылшын тілінде де, қазақ тілінде де жекелік мағына нөлдік форма арқылы беріледі: *Myс. book.* қалам.

Ағылшын тілінде көпше түрдің грамматикалық морфемасы "es" жұрнағы арқылы және түбір сөздің құрамындағы дауыстының ауысуы арқылы жасалады. Саны жағынан зат есімнің көпше түрінің жасалу жолы ережеден тыс болатын шектеулі зат есім сөздер де бар. Мыс. tooth-teeth; foot-feet, mouse-mice. Бұл сөздер ағылшын тіліндегі көпше түр категориясының негізгі белгілеріне жатпайды. Сондай-ақ ағылшын тілінде тек қана көпше түрде келетін сөздер бар: news, information, works, physics т.б. Ағылшын тілінде көптік жалғау категориясы зат есім сөз табына ғана қатысты жұмсалады. Ал көптік жалғаумен тек қана сілтеу есімдігі қиылысады: this pen- these pens. Осы екі тілдегі көптік жалғау категориясын салыстыра отырып төмендегідей тұжырым жасауға болады: 1. Ағылшын тілінде көптік жалғау категориясы шектеулі сипатқа ие болады. 2. Қазақ тілінде көптік жалғауына тәуелдік, септік жалғауларының жұрнақтары тіркесе алады. 3. Қазақ тілінде көптік жалғау формалары сингармонизм заңдылықтары бойынша түбір сөздің соңғы әрпінің сипаттамасына қарай оған жалғанатын жұрнақ та соған дыбыстық жағынан үйлесіп келіп жалғанады. Мыс. Қалам+дар+ым+ның; үй+лер+ім+нің. Ал зат есімнің тек категориясына келсек, қазіргі ағылшын тілінде тек категориясының морфологиялық формасы жоқ. Қазіргі кезде оның орнына жүретін жаңа категорияға проф. В.И. Ярцеваның еңбектерінде активті, пассивті категория деген атау беріледі. Бұл жаңа категория бойынша зат есім тобына жататын сөздер активті зат есімдер және пассивті зат есімдер болып екіге бөлінеді. Активті зат есімдер сөйлемнің бастауышы (субъект) толықтауышты қажет етпейді. В.И. Ярцеваның пікірінше сөйлемдегі негізгі рөл атқаратын айтушының белгілі бір дерекке қатысы болып табылады, яғни объективті ақиқатты білдіреді. Активті категориялы зат есімдерге есімдіктер (*he, she, it*) яғни нақты бір текті білдіретін есімдіктер және оларға қатысты "*who*" сұрау есімдігі және оның ілік септік формасын қабылдайды. Ал пассивті категориясы бар зат есім "*it*" жіктеу есімдігі және оған қатысты "*which*" сұрау есімдігі жұмсалады.

At last he bought things which he dreamt from his childhood to buy. Ақырында ол бала кезінен армандаған заттарын сатып алды.

Осы жасалған талдаудан ағылшын тілінің көне грамматикасында тек категориясы жоқ, оның орнына жаңа активтілік, пассивтілік категориясы бар. Зат есімнің қай категорияға жататындығы айтушының белгілі бір фактіге қатысы арқылы анықталатындығын көреміз. Тек категориясы мен активтілік, пассивтілік категориясын бір-бірімен салыстыруға болмайды. Қорытындылай келе, шетел тілін оқыту мақсатында ағылшын тілі мен қазақ тілінің морфологиялық жүйесіне салыстыра талдау жасау арқылы шетел тілін үйренушілерге екі тілдің морфологиялық структурасының арасындағы қандай айырмашылық, ерекшеліктер бар екендігін анықтап, олардың шетел тілінің морфология жүйесін меңгеруде кездесетін қиындықтарын алдын ала болжау арқылы және соған орай жаттығу жұмыстарын ұйымдастыруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ronald Wardhaugh. The Contrastive Analysis Hypothesis. Second Language learning. The University of Michigan Press. 1983
2. Robert. P. Stockwell & J.Donald Bowen. Procedures in Comparing Two Grammatical Structures. The University of Michigan Press. 1983
3. Бархударов Л.С. Очерки по морфологии английского языка. М. Высшая школа 1975
4. Гуревич В.В. Сравнительная типология английского языка и русского языков. Учебное пособие. М. 1980
5. Гуревич В.В. Практическая грамматика английского языка. М. 1987
6. Комаров А.С. Практическая грамматика английского языка для студентов. Учебное пособие. М. 2003
7. Резник Р.В. и др. История английского языка; Учебное пособие. М. Издательство Флинта, 2003

Сборник материалов I Международной научной и
учебно-методической конференции
**«ФИЛОЛОГИЯ, ЛИНГВОДИДАКТИКА И ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ
ВОПРОСЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ»**
04 февраля, 2016

Подписано в печать 01.02.2016 г. Формат бумаги 60x84 1/16
Бумага "Multilaser". Печать – RISO.
Гарнитура "Таймс". Объем 16,2 п.л. Тираж 85 экз.
Заказ № 22. Обложка – Colorit.

Отпечатано ИП «Сагаутдинова»
050036, г. Алматы, мкр.12-16-69